

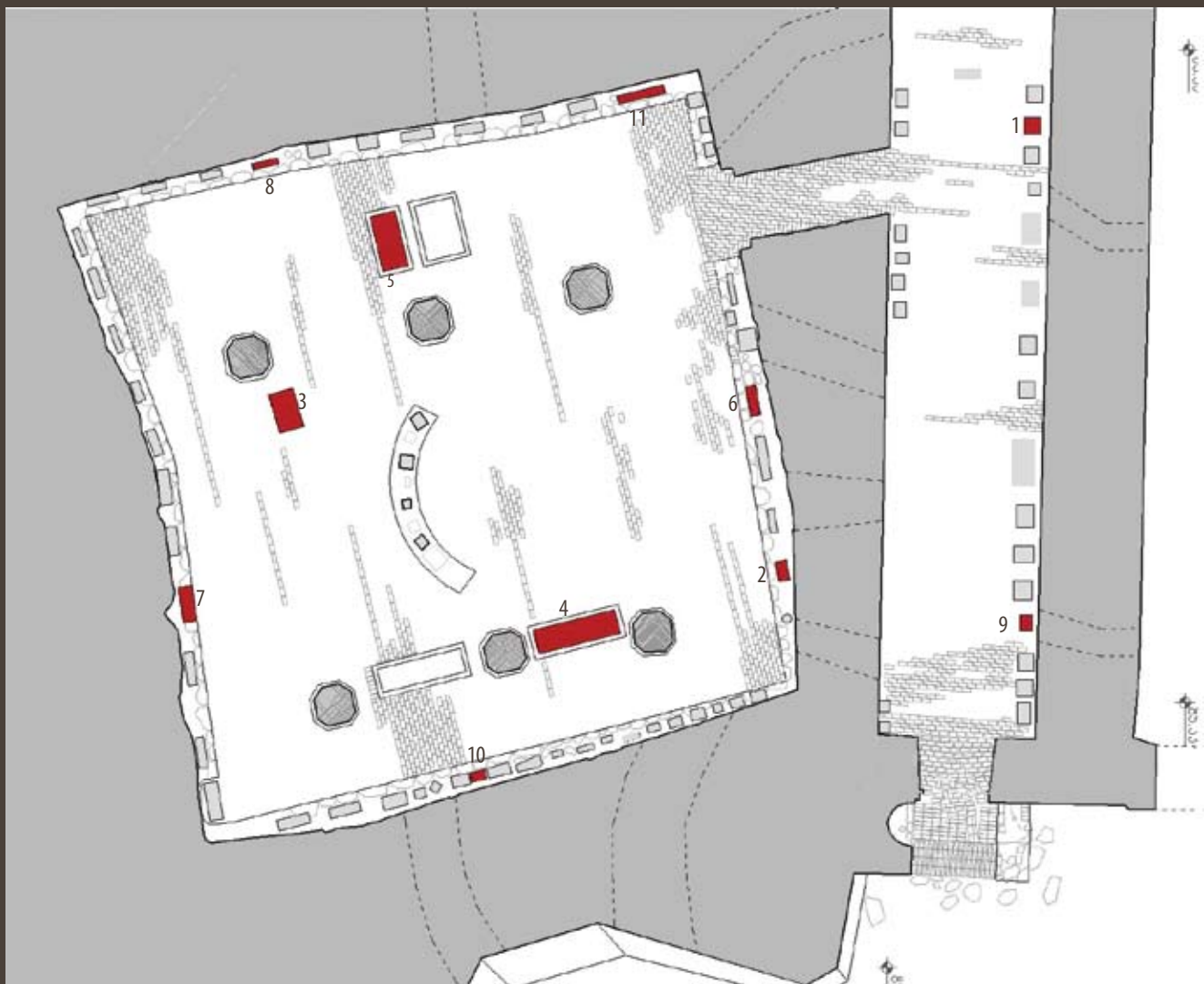

*Лапидаријум у Великом барутном магацину
Збирка римских камених споменика Народног музеја у Београду*

*Lapidarium in the Big Gunpowder Magazine
Collection of Roman Stone Monuments of National Museum in Belgrade*

*Завод за заштиту споменика културе града Београда
Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade*

Велики барутни магацин - основа / Big gunpowder magazine - base plan

Илустрација на насловној страници: 3-Жртвеник, Београд, II-III век / Altar, Belgrade, 2nd - 3rd century AD

1 - Саркофаз, Београд, III–IV век / Sarcophagus, Belgrade, 3rd–4th century AD

Римски камен епиграфски споменици и споменици без натписа изложени у лапидаријуму у Великом барутном магацину (Београдска тврђава, Доњи град) представљају део сталне поставке Народног музеја у Београду. Изложени су: саркофази, надгробни споменици, жртвеници, фрагменти споменика и капители. Највећи број ових предмета припадао је некадашњој *Збирци камених споменика*, једној од најстаријих колекција Музеја, у којој су најрепрезентативнији примерци ове врсте прикупљани од његовог оснивања 1844. године. Споменици откривени у XIX веку већ тада су објављени (Феликс Каниц, Јанко Шафарик, Теодор Момсен, Михаило Валтровић, Никола Вулић), а од седамдесетих година прошлог века, с почетком излагања серије

Inscriptions de la Mésie Supérieure, значајан део сакупљених римских натписа са територије Србије постао је доступан истраживачима.

Предмети ове колекције највећим делом откривени су у Београду (Singidunum) и околини, извесан број на локалитетима на планини Космај, у Костолцу (Viminacium), Сремској Митровици (Sirmium) и на другим налазиштима у Србији, а поједини су донети из Македоније и Албаније. Они припадају хронолошком распону од друге половине I века до IV века. Реч је о случајним налазима, често пронађеним у секундарној употреби. Налази из Београда потичу углавном из централне градске зоне где су, дуж траса римских некропола Сингидунума, откривени бројни гробови, гробнице и саркофази.

Изложени споменици говоре о становништву, друштвеној хијерархији, култовима, кретању и распореду војних јединица у римском периоду на тлу Србије и допуњавају сазнања о историји, култури и уметности периода који документују. Они су јавни и приватни, надгробни и заветни.

Споменици потврђују културну повезаност главних градских центара у провинцијама Доња Панонија (Pannonia Inferior) и Горња Мезија (Moesia Superior), која се огледа у утицајима који су из Сирмијума, у доњем току Саве, досезали до подунавских, преко Сингидунума до Виминацијума.

На споменицима из Сингидунума и Виминацијума, у којима су биле стациониране легије IV Флавијева и VII Клаудијева, бројни су војнички натписи. Натписи на четири саркофага откривена у Београду сведоче да су их за чланове својих породица поставили војници – један центурион, један бенефицијар (1) и два декуриона, а бенефицијари су поменути и на примерцима из Костолаца. На бази из Виминацијума забележен је списак са именима војника отпуштених из легије VII Клаудијева 158. или 159. године (2). Ветеранима легије IV Флавијева и службеницима из градске управе посвећен је највећи број натписа на надгробним стелама из Сингидунума, док се ослобођеници и робови помињу у мањем броју.

Из Београда потичу два изузетно значајна налаза: Јонин саркофаг и масиван жртвеник са сценама припреме бика и овна за жртвовање (II–III век) (3). На Јонином саркофагу (IV век), једном од најранијих споменика са хришћанском симболиком са територије римског

2 - База, Костолац, 158/159. година / Base, Kostolac, 158/159 AD

4 - Јонин саркофаг, Београд, IV век / *Jonah sarcophagus, Belgrade, 4th century AD*

Сингидунума, представљене су две сцене из циклуса о страдању старозаветног пророка Јоне и доминантна фигура Доброг пастира као Христа Спаситеља, које као спој старих симбола и новог значења оличавају идеју о спасењу из мртвих и васкрсењу (4).

По стилу и квалитету израде издвајају се саркофази са фигуралним представама и мотивом норичко-панонске волуте: *Јасонов* из Костолца, примерак са генијима из Београда и саркофаг са портретима из Сремске Митровице. На *Јасоновом* саркофагу из друге половине II или прве половине III века представљене су у високом рељефу уметнички обликоване фигуре хероја – Јасон са златним руном и Персеј са главом медузе (5). На надгробним споменицима присутни су разноврсни иконографски садржаји (сцена надгробне гозбе, митолошка сцена, портрети покојника, генији, загробни Атиси,

путници на колима, коњаник у лову, животиње; представе посуда и оруђа; вегетабилни, астрални и геометријски мотиви) који одражавају утицаје панонских клесарских радионица и утицаје из источних провинција (6–8).

Вотивни споменици, од којих су најбројнији жртвеници, посвећени су углавном римским божанствима (Јупитер, Силван, нимфе, Геније), а на једном из Београда поменуто је аутохтоно божанство Херос тј. Трачки коњаник (9-10). Вотивна плоча са Космаја сведочи о подизању храма Јупитеру и Херкулу, у централној рудничкој зони, у другој половини I или почетком II века (11), а архитрав из Београда указује на постојање Хекатиног светилишта у Сингидунуму у првој половини III века.

Литература

1. *Corpus Inscriptionum Latinarum*, Berolini 1873.
2. M. Mirković, *Sirmium: its History from the 1 Century A.D. to 582 A.D.: The Inscriptions from Sirmium and its Territory*, in: *Sirmium 1*, Beograd 1971, 5–94.
3. M. Mirković, S Dušanić, *Singidunum et Nord-ouest de la province*, *Inscriptions de la Mésie Supérieure 1*, Beograd 1976.
4. P. Petrović, *Naissus – Remesian – Horreum Margi*, *Inscriptions de la Mésie Supérieure 4*, Beograd 1979.
5. В. Поповић, Н. Јевремовић, *Народни музеј у Београду 1844–1994*, Београд 1994.
6. С. Ферјанчић, *Насељавање легијских ветерана у балканским провинцијама I–III век н. е*, Београд 2002.
7. S. Pop-Lazić, *Nekropole rimskog Singidunuma*, *Singidunum 3*, Београд 2002, 7–96.
8. V. Ninković, *The Archaeological Department*, in: *The Prince Paul Museum*, Belgrade 2011, 59–79.
9. В. Нинковић, *Римски камени саркофази из Народног музеја у Београду*, *Зборник Народног музеја 22-1*, Београд 2015, 145–170.

6 - Надгробни споменик, Костолац, II–III век / Gravestone, Kostolac, 2nd–3rd century AD

5 - Јасонов саркофаг, Костолац, II– III век / Jason sarcophagus, Kostolac, 2nd– 3rd century AD

The Roman stone epigraphic monuments and monuments without inscription, displayed in the Big Gunpowder Magazine (Belgrade Fortress, Lower town), are a part of the permanent exhibition of the National Museum in Belgrade. It includes the items such as sarcophagi, gravestones, altars, monument fragments and chapiters. The largest number of these artifacts belonged to former *Collection of stone monuments*, one of the Museum's oldest collections, including some of the most representative exhibits of this type, gathered ever since its establishments in 1844. The

monuments discovered in the 19th century had been published at the time (Feliks Kanitz, Janko Šafarik, Theodor Mommsen, Mihailo Valtrović, Nikola Vulić), and starting from 1970s, with the edition *Inscriptions de la Mésie Supérieure*, a significant part of the collected Roman inscriptions from the territory of Serbia became available to researchers.

The exhibits from this collection have largely been discovered in Belgrade (Singidunum) and its surroundings, a number of them have been found in Kosmaj mountain, as well as in Kostolac (Viminacium), Sremska Mitrovica

7 - Надгробни споменик, Београд, II век
Gravestone, Belgrade, 2nd century AD

8 - Надгробни споменик, Сопот (Космај), II – III век
Gravestone, Sopot (Kosmaj), 2nd – 3rd century AD

(Sirmium) and other sites in Serbia, while some of them were brought from Macedonia and Albania. They belong to a time span from the second half of the 1st century to the 4th century AD. These were accidental finds, often found serving a secondary use. The findings from Belgrade mostly stem from the central city area, where numerous gravestones, graves and sarcophagi were unearthed along the routes of the Roman necropolis of Singidunum.

The exhibited monuments offer information regarding the population, social hierarchy, cults and deployment of military units in Serbia in the Roman period, and adding to the knowledge of the history, culture and arts of the period they chronicle. They are of public and private, funeral and votive nature.

The monuments prove cultural links between the main urban centers in the provinces of Pannonia Inferior and Moesia Superior, reflected in influences reaching from Sirmium, in the lower flow of Sava River, to the Danube region through Singidunum to Viminacium. Numerous military inscriptions were found on the monuments from Singidunum and Viminacium, where the IV legion of Flavius and VII legion of Claudius were stationed. The inscriptions on four sarcophagi discovered in Belgrade testify that they had been erected by soldiers for their family members – one centurion, one beneficiary (1) and two decurions, while beneficiaries are also mentioned in the exhibits from Kostolac. A base

9 - Жртвеник, Београд, II–III век
Votive altar, Belgrade, 2nd–3rd century AD

10 - Жртвеник, Куршумлијска Бања, III век
Votive altar, Kuršumlijska Banja, 3rd century AD

from Viminacium noted list of the names of soldiers released from the VII legion of Claudius in 158 or 159 (2). The majority of inscriptions on the gravestones from Singidunum are dedicated to veterans from the IV legion of Flavius and the city administration officials, while libertines and slaves were less mentioned.

There are two particularly significant findings coming from Belgrade: the Jonah Sarcophagus and a massive altar depicting scenes of preparing a bull and a ram for a sacrifice (2nd–3rd century AD) (3). The *Jonah Sarcophagus* (4th century AD), one of the earliest monuments with Christian symbolism in the territory of Roman Singidunum, depicts two scenes from the Cycle of the Old

Testament prophet Jonah, and a dominant figure of the Good Shepherd as Christ the Saviour which, merging the old symbols and new meaning, reflects the idea of salvation from the dead and the resurrection (4).

By their style and quality of production, the sarcophagi that stand out are the ones with figures and motifs from the Norico-Pannonian volute: the *Jason sarcophagus* from Kostolac, an exhibit with genii from Belgrade, and the sarcophagus with portraits from Sremska Mitrovica. The *Jason sarcophagus*, dating from the second half of the 2nd or the first half of the 3rd century AD, includes high-relief artistic figures of heroes – Jason with the Golden Fleece and Perseus with Medusa's head (5).

11 - Вотивна плоча, Губеревац (Космај), I–II век
 Votive panel, Guberevac (Kosmaj), 1st–2nd century AD

The gravestones bear various iconographic contents (a scene of the funerary feast, a mythological scene, portraits of the deceased, the genii, depictions of other-worldly Attis, travelers in a carriage, a horseman hunting, animals; depictions of pottery and tools; vegetables, astral and geometry motifs), reflecting the influences of the Pannonian stone carving workshops, as well as of the Eastern provinces (6–8).

The votive monuments, altars being the most numerous among them, are dedicated mainly to Roman deities (Jupiter, Silvanus, Nymphs, Genius), while one of them, found in Belgrade, mentions the autochthonous deity Heros, i.e. the Thracian horseman (9–10). A votive panel from Kosmaj mountain testifies to the raising of a temple dedicated to Jupiter and Hercules, in the central mine zone, in the second half of the 1st or in early 2nd century AD (11), while an architrave from Belgrade indicates the existence of a Hecate's temple in Singidunum in the first half of the 3rd century AD.

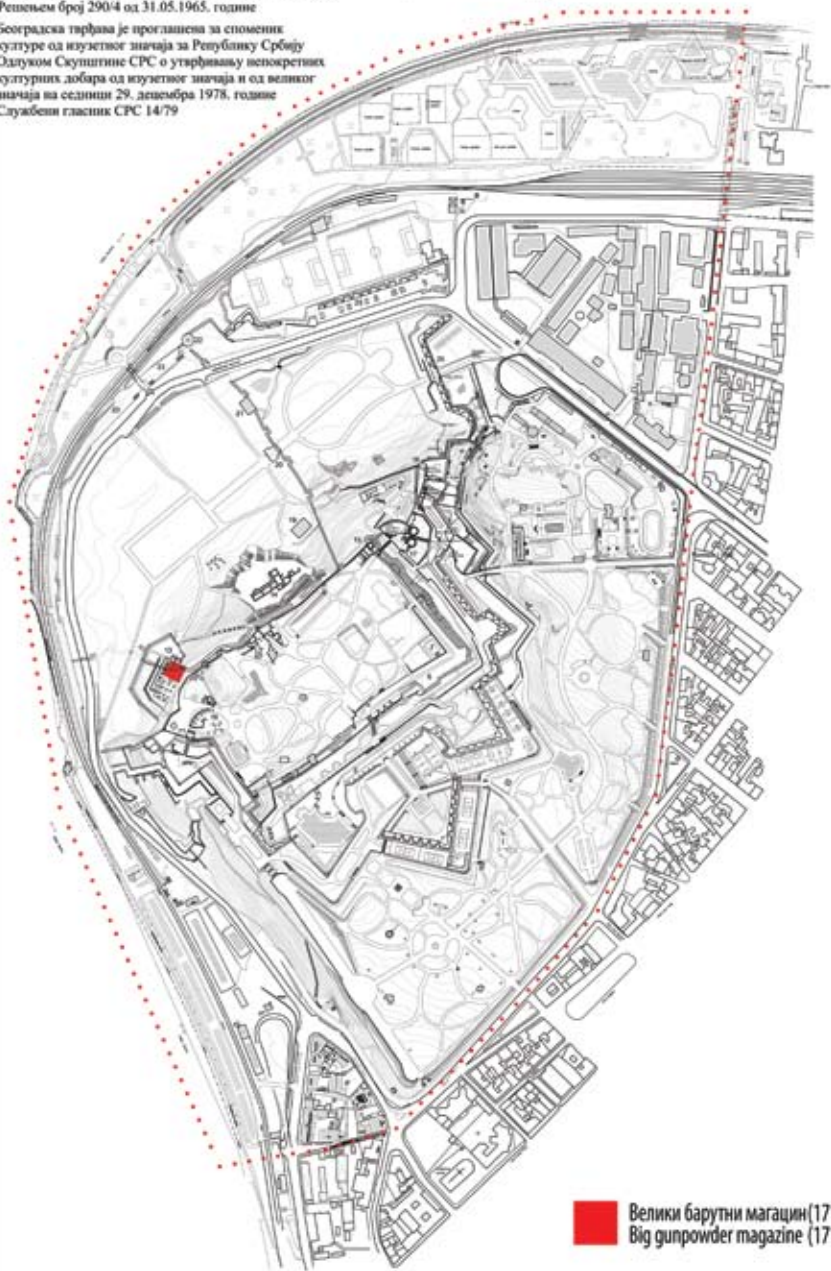
Literature

1. Corpus Inscriptionum Latinarum, Berolini, 1873.
2. M. Mirković, Sirmium: its History from the I Century A.D. to 582 A.D.: The Inscriptions from Sirmium and its Territory, in: Sirmium 1, Beograd 1971, 5–94.
3. M. Mirković, S Dušanić, Singidunum et Nord-ouest de la province, Inscriptions de la Mésie Supérieure 1, Beograd 1976.
4. P. Petrović, Naissus – Remesian – Horreum Margi, Inscriptions de la Mésie Supérieure 4, Beograd 1979.
5. V. Popović, N. Jevremović, Narodni muzej u Beogradu 1844–1994, Beograd 1994.
6. S. Ferjančić, Naseljavanje legijskih veterana u balkanskim provincijama I–III vek.n.e. (Summary: Settlement of legionary veterans in Balkan provinces I–III century AD, Beograd 2002.
7. S. Pop-Lazić, Nekropole rimskog Singidunuma, Singidunum 3, Beograd 2002, 7–96.
8. V. Ninković, The Archaeological Department, in: The Prince Paul Museum, Belgrade 2011, 59–79.
9. V. Ninković, Rimski kameni sarkofazi iz Narodnog muzeja u Beogradu (Summary: Roman Stone Sarcophagi in the National Museum in Belgrade), Zbornik Narodnog muzeja 22-1, Beograd 2015, 145–170.

Београдска тврђава

Београдска тврђава је проглашена за споменик културе
Решењем број 290/4 од 31.05.1965. године

Београдска тврђава је проглашена за споменик
културе од изузетног значаја за Републику Србију
Одлуком Сакупштине СРС о утврђивању непокретних
културних добара од изузетног значаја и од великог
значаја на седници 29. децембра 1978. године
Службени гласник СРС 14/79

 Велики барутни магацин (1718-1720)
Big gunpowder magazine (1718-1720)

Лapidаријум у Великом барутном магацину Збирка римских камених споменика Народног музеја у Београду

Издавач: Завод за заштиту споменика културе града Београда

За издавача: Оливера Вучковић, в.д. директора

Аутор: Веселинка Нинковић

Лектура: Autocorrect, Радица Смиљковић

Превод: Autocorrect, Јована Ћирић

Графички дизајн: Лука Прокић

Фотографија: Небојша Борић, фотодокументација Народног музеја у Београду

Тираж: 1000 примерака

Штампа: „Birograf comp“ d.o.o.

Београд, 2018.

Сарадња: Завод за заштиту споменика културе града Београда и Народни музеј у Београду

Издање је омогућио Град Београд, Градска управа, Секретаријат за културу

Извор: локална база података COBISS.SR/NBS

СР - Каталогизација у публикацији - Народна библиотека Србије, Београд

069 51:726.825*652*(497.11)(036)

904:726.825*652*(497.11)(036)

НИНКОВИЋ, Веселинка, 1961-

Лapidаријум у Великом барутном магацину = Lapidarium in the Big Gunpowder Magazine : збирка римских камених споменика Народног музеја у Београду : Collection of Roman Stone Monuments of National Museum in Belgrade / [Текст Веселинка Нинковић ; превод Јована Ћирић ; фотографија Небојша Борић].

- Београд : Завод за заштиту споменика културе града Београда = Belgrade : Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade, 2018 (Београд : Birograf comp).
- 10 стр. : илустр. ; 20 x 20 cm

Кор. насл. - Упоредо срп. текст и енгл. превод. - Податак о аутору преузет из колофона. - Текст штампан двостручно. - Тираж 1.000. - Библиографија: стр. 6.

ISBN 978-86-89779-59-2

а) Надгробни споменици, римски - Београд - Водичи б) Београд - Лapidаријум у Великом барутном магацину - Водичи
COBISS.SR-ID 268505356

Народни музеј у Београду
National Museum in Belgrade

Завод за заштиту споменика културе града Београда
Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade

